

РАЦІОНАЛЬНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ І ОХОРОНА ПРИРОДИ

УДК 613.7: 504.062.2 : 551.35(210.5)(477.74)

Олена НІКІПЕЛОВА, Оксана СТОРЧАК, Андрій МОКІСНКО

ПРОБЛЕМИ РЕКРЕАЦІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ МОРСЬКОГО УЗБЕРЕЖЖЯ У МЕЖАХ БУДАКСЬКОГО (ШАБОЛАТСЬКОГО) ЛИМАНУ З УРАХУВАННЯМ НЕБЕЗПЕЧНИХ ГЕОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Об'єктами Державного кадастру природних лікувальних ресурсів (ПЛР), є лікувальні грязі, мінеральні і термальні води, морська вода, морське узбережжя тощо. Слід зазначити, що морське узбережжя – один з найскладніших і в той же час якнайменше вивчений рекреаційний ресурс.

Використання ПЛР для рекреаційних цілей суттєво гальмується розвитком небезпечних екзогенних геологічних процесів (НЕГП). Для Одеського узбережжя характерні певні НЕГП, найбільш руйнівними з яких є абразія (розмив) берегів та зсуви ґрунтів, кількість яких за останні роки значно зросла.

Будакський (Шаболатський) лиман, як водний об'єкт, відноситься до категорії лікувальних. Берег Будакського (Шаболатського) лиману відноситься до ерозійно-обвального типу і потребує незначних капітальних вкладень на здійснення заходів інженерного захисту від проявів НЕГП.

Необхідно удосконалити систему моніторингу НЕГП, особливо в межах рекреаційної зони Одеського узбережжя для своєчасного виявлення природного і техногенного впливу.

***Ключові слова:** природні лікувальні ресурси, морське узбережжя, небезпечні екзогенні геологічні процеси, Будакський (Шаболатський) лиман.*

Постанова проблеми у загальному вигляді. Однією з найважливіших проблем сьогодення є проблема раціонального використання, збереження і охорони природних лікувальних ресурсів (ПЛР) України. Турбота про збереження і примноження природних багатств зумовлює потребу у заходах з охорони і науково обґрунтованого, раціонального використання землі та її надр, водних ресурсів, забезпечення відтворення природних багатств і поліпшення навколишнього середовища, а також природних територій курортів. Вирішення цих питань, перш за все, вимагає всебічного вивчення наявних ПЛР, їх стану, розташування, охорони.

Протягом останніх років багато зроблено для створення й розвитку системи кадастрів природних ресурсів. У зв'язку з цим на сьогодні особливо зростає значення Державного кадастру ПЛР.

Відповідно до Наказу МОЗ України від 23.09.2009 р. № 687 "Про затвердження Інструкції по створенню і веденню Державного кадастру природних лікувальних ресурсів" визначено Перелік та форму подання відомостей, що включаються до Державного кадастру природних лікувальних ресурсів (Наказ Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 28.03.2008 № 156/152 [6, 8]).

Інструкцією зазначено, що об'єктами Державного кадастру природних лікувальних ресурсів (ДКПЛР) є мінеральні і термальні води, лікувальні грязі та озокерит, ропа лиманів та озер, морська вода, морське узбережжя [6].

Формування цілей статті. Вивчити проблеми рекреаційного використання морського узбережжя та розвиток небезпечних екзогенних геологічних процесів на прикладі Будакського (Шаболатського) лиману.

Виклад основного матеріалу. Морське узбережжя – один з найскладніших і в той же час якнайменше вивчений рекреаційний ресурс. Це досить складний природний об'єкт, який у залежності від цілей використання можна характеризувати тим чи іншим комплексом параметрів. Опис морського узбережжя як ПЛР повинен відображати його бальнеологічну цінність у складі конкретної природної курортної території.

Та разом з цим існують несприятливі умови, що ведуть до інтенсивної рухомості берегових форм рельєфу, у тому числі і руйнації берегів. Гідрогенний розмив, абразійні та зсувні процеси, хвильова переробка пляжів змушують уважно і обережно розміщувати курортне господарство та його інфраструктуру [9].

До небезпечних геологічних процесів (НГП) відносяться такі процеси, які відбуваються на поверхні землі, змінюють склад, структуру та рельєф земної поверхні і обумов-

лені силою тяжіння, зовнішніми силами, дією підземних і поверхневих вод. Для Одеського узбережжя характерні певні небезпечні екзогенні геологічні процеси, найбільш руйнівними з яких є абразія (розмив) берегів та зсуви ґрунтів, кількість яких за останні роки значно зросла, та ін. Всі ці процеси породжують серйозні проблеми рекреаційного використання морського узбережжя на природних територіях і суттєво підвищують рівні небезпеки, незалежно від місця їх проявів.

Головною проблемою рекреаційного використання є кількісний прогноз екзогенних і ендегенних геологічних та інженерно-геологічних процесів у просторі, в часі та по їх інтенсивності. Вивчення і прогноз НГП є однією з актуальних проблем попередження надзвичайних ситуацій. Очевидно, що надійні методи прогнозування можна створити лише на підставі досліджень (натуральних спостережень та експериментів) закономірностей розвитку процесів [4].

Безперервне площинне розповсюдження та зростання інтенсивності небезпечності геологічних процесів призвели до виникнення цілого ряду негативних явищ і незворотних втрат обмежених ПЛР.

Останнім часом до основних факторів, що сприяють активному розвитку і утворенню НГП, можна віднести антропогенну діяльність (техногенний фактор). Антропогенні процеси виникають під впливом діяльності людини, пов'язані з появою змін в рельєфі, в гірських породах, ґрунтах і, в цілому, в ландшафтах, і не можуть виникати без втручання людини [4, 5]. Надалі з інтенсивним розвитком народного господарства зростає й техногенне навантаження на природне середовище. Внаслідок цього техногенний фактор на окремих територіях здобуває домінуючий характер впливу на розвиток НГП [10].

Перед рекреаційним використанням морського узбережжя повинні бути виявлені та вивчені з необхідною повнотою: геологічна будова ділянки, гідрогеологічні умови, фізико-механічні властивості ґрунтів, інженерно-геологічні процеси і явища. З цією метою проводяться інженерно-геологічні вишукування.

За результатами інженерно-геологічних вишукувань складається характеристика геоморфологічних умов; геологічної будови; гідрогеологічних умов; складу, стану, фізичних властивостей виділених типів ґрунтів і їх просторової мінливості; розвитку несприятливих геологічних процесів та інших факторів, які

впливають на використання морського узбережжя та розвиток курортів на природних територіях [2].

На результатах аналізу матеріалів базується оцінка морського узбережжя, яка проводиться при використанні морського узбережжя. При цьому виділяється три категорії придатності морського узбережжя для рекреаційного використання: сприятливі, малосприятливі та несприятливі.

До сприятливих належать території, на яких морське узбережжя може здійснюватись без виконання спеціальних заходів з інженерної підготовки. Це території з ухилом 0,5-10 % без особливих пошкоджень поверхні; не схильні до затоплення; з несучими здатностями ґрунтів, що допускають розвиток курортів [2].

Малосприятливі території вимагають виконання додаткових спеціальних заходів з інженерної підготовки. Це території з ухилом поверхні менше 0,5% і від 10 до 20%, а в гірських районах – до 30%; надмірно зволожені (з глибиною залягання ґрунтових вод менше 1,5 м); із слабкими ґрунтами (торф, мулистий ґрунт, глини тощо); території, які затоплюються, схильні до зсувів, ерозії тощо [2].

Несприятливі території вимагають виконання спеціальних, особливо складних заходів, пов'язаних із значними витратами на інженерну підготовку. До них належать території з ухилом поверхні понад 20%, а в гірських місцевостях – понад 30%, з наявністю значної кількості діючих ярів, кар'єрів, провалів, великих зсувів, схильних до затоплень, ерозії тощо [2].

Рекреаційне використання Одеського узбережжя охоплює ділянку від гирла Дунаю до Очакова. Для нього характерні переважно вирівняні береги з чергуванням пересипу і абразійних здебільшого зсувних ділянок. Береги дельти Дунаю незмінно заболочені. Найбільш цінні пляжі завширшки понад 25 м розташовані на пересипах і вздовж берегового бару між гирлом Дунаю і селом Лебедівка.

Уздовж абразійно-аккумулятивних та окремих ділянок абразійних берегів розвинені пляжі шириною від 5-25 м. Відшарування абразійно-аккумулятивних берегів пов'язано з берегоукріплюючими роботами і розширенням пляжу приблизно до 25 м. У гирлах лиману курортне будівництво можливе на пересипу, при цьому потрібні намив і підсипка територій.

Згідно Комплексної схеми планування курортно-оздоровчих та рекреаційних територій

Одеської області (2004 р.) територіям біля Будацького лиману відводилася провідна роль з розвитку курортно-рекреаційної справи. Будацький (Шаболатський) лиман розташований в напрямі з південного заходу на північний схід і протягується паралельно берегу Чорного моря від с. Курортного до с. Затоки.

Будацький лиман відноситься до унікальних природних лимано-гирлових комплексів, та відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 11.12.1996 № 1499, як водний об'єкт, відноситься до категорії лікувальних [7].

У геоморфологічному відношенні обстежена територія курорту "Сергіївка" знаходиться на крайовій частині плато Будацького лиману. Рельєф плато простий, поверхня землі рівна з нахилом у напрямі лиману. пляж повністю відсутній. Від Чорного моря лиман відокремлений піщаним пересипом (баром). Узбережжя моря в межах курорту "Сергіївка" відноситься до акумулятивного типу і наразі не потребує інженерного захисту від абразії (розмиву берегу) (рис. 1).

У геологічній будові на берегах Будацького (Шаболатського) лиману беруть участь леси та лесовидні ґрунти, які при замочуванні проявляють просідаючі властивості, а під впливом потоків вод, атмосферних опадів інтенсивно розмиваються.

Рис. 1. Вид Будацького лиману в межах курорту "Сергіївка"

Природні умови лиману та постійно зростаюче техногенне навантаження на геологічне середовище території призвели до широкого розповсюдження тут різноманітних небезпечних екзогенних геологічних процесів (НЕГП), найбільш руйнівними з яких є обвали берегів лиману, активний вплив вітрової, дощової ерозії (рис. 2).

Чудова особливість Будацького (Шабо-

латського) лиману – значна висота і обривистість майже всього його материкового берегу (рис. 2). Не доводиться сумніватися в абразійному походженні цих обривів. Внутрішня сторона лиману представляє зарослу солянками терасу, створену з наносів лиману (рис. 2, рис. 3). Поза сумнівом, що обриви лиману абрадується значно повільніше [3].

Рис. 2. Обвальні береги Будацького лиману та дощово-вітрова ерозія ґрунтів обриву плато

Рис. 3. Берег Будацького (Шаболатського) лиману

Північно-західний берег Будацького лиману крутий і обривистий, сильно розчленований ярами і балками. В гирлових частинах балки (Французька і Шершалова) заболочені. Висота берега в південно-західній частині лиману, у с. Курортного, досягає 30 м, в середній частині лиману, у сіл Косовки і Чабанки, вона складає 15-20 м і у с. Сергіївки знижується до 10-14 м [5].

Руйнування берегової смуги в межах території Шаболатського лиману обумовлено як природною динамікою берегових процесів так і господарською діяльністю. Основними природними причинами руйнування берегу є обвальні береги лиману та дощово-вітрова ерозія

грунтів обриву плато (рис. 2).

Ерозія ґрунтів – процес руйнування земної поверхні водними потоками, що разом із гравітаційними переміщеннями призводять до утворення від’ємних форм рельєфу (яри, балки, долини).

У зв’язку з постійно зростаючим техногенним навантаженням на геологічне середовище Будацький (Шаболатський) лиман замулюється, берег заріс комишами та втратив дренажну здатність, що призвело до заболочення та засолення раніше родючих земель (рис. 3).

Обвальні процеси на узбережжі Будацького лиману – безперервний природний процес, який з кожним роком посилюється під впливом техногенних факторів. Ці процеси необхідно відслідковувати та прогнозувати їх подальший розвиток (від коротко- до довгострокової перспективи) і на підставі таких прогнозів розробляти відповідні природоохоронні заходи. Обвалами ґрунтів уражено практично усі гіпсометрично високі береги лиману, що досягають висоти 18-20 м.

Висновки. Берег Будацького (Шаболатського) лиману відноситься до ерозійно-обвального типу і потребує незначних капітальних вкладень на здійснення заходів інженерного

захисту від проявів небезпечних екзогенних геологічних процесів (обвалів, дощової та вітрової ерозії).

Однак, останніми десятиріччями руйнування берега відбувається у значній мірі за рахунок антропогенних факторів, основним з яких є об’єкти централізованого водопостачання, незарегульованість стоку вод атмосферних опадів; скидання сміття на крайову частину плато та полив городів, розташованих на крайовій частині плато; відсутність охоронної смуги лиману тощо.

Значна щільність населення та тенденція до хаотичної забудови прилеглої території в останні роки, збільшення антропогенного навантаження призводить до деградації Одеського узбережжя та його втрати, у тому числі рекреаційних ресурсів [1]. Такий стан справ призводить до містобудівних помилок з нерациональним техногенним перевантаженням геологічного середовища.

Таким чином, необхідно удосконалити систему моніторингу небезпечних геологічних процесів, особливо в межах рекреаційної зони Одеського узбережжя для своєчасного виявлення природного і техногенного впливу.

Літератури:

1. *Вывоханец Г.В.* Рекреационные ресурсы береговой зоны Чорного моря между дельтой Дунай и Днестровским лиманом / *Г.В. Вывоханец, Г.А. Будзыка, Н.В. Олейник* // Причорноморський екологічний бюлетень: Проблеми раціонального природокористування Дунайсько-Дністровського лиманного межиріччя. – 2007. – № 4 (26). – С. 27-33.
2. ДБН 360-92** Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень. – К.: Укрархбудінформ, 2002. – 97 с.
3. *Зенкович В.П.* Морфология и динамика советских берегов Чорного моря / *В.П.Зенкович*. – Том II. – М.: Изд-во АН СССР, 1960. – 216 с.
4. *Коніков Є.Г.* Вивчення, моделювання і прогнозування розвитку абразійно-обвальних та абразійно-зсувних берегів за методом узагальнених змінних / *Є.Г. Коніков, Г.С. Педан* // Вісник Одеського національного університету. Сер. Географічні та геологічні науки. – 2003. – Т. 8. – Вип. 5. – С. 155-162.
5. *Коніков Є.Г.* Небезпечні екзогенні геологічні процеси в південно-західній частині України (методи вивчення, оцінки і прогнозування) / *Є.Г. Коніков, Г.С. Педан, В.Г. Тюреміна, В.О. Черкасов* // Вісник Одеського національного університету. Сер. Географічні та геологічні науки. – 2004. – Т. 9. – Вип. 4. – С. 180-188.
6. Про затвердження Інструкції по створенню і веденню Державного кадастру природних лікувальних ресурсів // Наказ МОЗ України від 23.09.2009 р., № 687.
7. Про затвердження переліку водних об’єктів, що відносяться до категорії лікувальних // Постанова Кабінету Міністрів України від 11.12.1996р., № 1499.
8. Про затвердження Переліку та форми подання відомостей, що включаються до Державного кадастру природних лікувальних ресурсів // Наказ Міністерства охорони здоров’я України та Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 28.03.2008 р., № 156/152.
9. *Хромов С.С.* Історія курортного господарства та вплив на нього абразійних процесів на північному узбережжі Чорного моря / *С.С.Хромов* // Вісник Одеського національного університету. Сер. Географічні та геологічні науки. – 2003. – Т. 8. – Вип. 5. – С. 99-106.
10. *Черкасов В.О.* Щорічний звіт про стан поширення і активізації екзогенних геологічних процесів на території Одеської, Миколаївської та Херсонської областей за 2006 рік / *В.О. Черкасов, В.Г. Тюреміна* // Міністерство охорони навколишнього природного середовища України. Державна геологічна служба України. Причорноморське державне регіональне геологічне підприємство (Причорномор ДРГП). – Одеса, 2007. – 120 с.

References:

1. *Vychovanec H.V.* Rekreatyonyye resursy berehovoij zony Čornoho morja meždu del’toj Dunaj y Dnestrovskym lymanom / *H.V. Vychovanec, H.A. Budzyka, N.V. Olejnyk* // Pryčornomors’kyj ekolohičnyj bjuletень: Problemy racional’noho pryrodokorystuvannja Dunaj’s’ko-Dnistrovs’koho lymannoho mežyriččja. – 2007. – # 4 (26). – S. 27-33.
2. DBN 360-92** Mistobuduvannja. Planuvannja i zabudova mis’kych i sil’s’kych poselen’. – K.: Ukrarchbudinform, 2002. – 97

- s.
3. *Zenkovič V.P.* Morfolohija y dynamyka sovetskykh berehov Černoho morja. – Tom II. – M.: Yzd-vo AN SSSR, 1960. – 216 s.
4. *Konikov Je.H.* Vyvčennja, modeljuvannja i prohnozuvannja rozvytku abrazijno-obval'nyh ta abrazijno-zsuvnyh berehiv za metodom uzahal'nenykh zminnyh / *Je.H. Konikov, H.S. Pedan* // *Visnyk Odes'koho nacional'noho universytetu. Ser. Neohrafični ta heolohični nauky.* – 2003. – T. 8. – Vyp. 5. – S. 155-162.
5. *Konikov Je.H.* Nebezpečni ekzohenni heolohični procesy v pivdenno-zachidnij častyni Ukraїny (metody vyvčennja, ocinky i prohnozuvannja) / *Je.H. Konikov, H.S. Pedan, V.H. Tjuremina, V.O. Čerkasov* // *Visnyk Odes'koho nacional'noho universytetu. Ser. Neohrafični ta heolohični nauky.* – 2004. – T. 9. – Vyp. 4. – S. 180-188.
6. Pro zatverdžennja Instrukcii po stvorenju i vedennju Deržavnoho kadastru pryrodnnyh likuval'nyh resursiv // *Nakaz MOZ Ukraїny vid 23.09.2009 r., # 687.*
7. Pro zatverdžennja pereliku vodnyh ob'ektiv, ščo vidnosjat'sja do katehoriї likuval'nyh // *Postanova Kabinetu Ministriv Ukraїny vid 11.12.1996r., # 1499.*
8. Pro zatverdžennja Pereliku ta formy podannja vidomostej, ščo vključajut'sja do Deržavnoho kadastru pryrodnnyh likuval'nyh resursiv // *Nakaz Ministerstva ochorony zdorov'ja Ukraїny ta Ministerstva ochorony navkolyšn'oho pryrodnogo seredovyšča Ukraїny vid 28.03.2008 r., # 156/152.*
9. *Chromov S.S.* Istorija kurortnoho gospodarstva ta vplyv na n'oho abrazijnyh procesiv na pivničnomu uzberežzi Černoho morja / *S.S. Chromov* // *Visnyk Odes'koho nacional'noho universytetu. Ser. Neohrafični ta heolohični nauky.* – 2003. – T. 8. – Vyp. 5. – S. 99-106.
10. *Čerkasov V.O.* Ščoričnyj zvit pro stan pošyrennja i aktyvizacij ekzohennyh heolohičnyh procesiv na terytorii Odes'koї, Mykolaivs'koї ta Chersons'koї oblastej za 2006 rik / *V.O. Čerkasov, V.H. Tjuremina* // *Ministerstvo ochorony navkolyšn'oho pryrodnogo seredovyšča Ukraїny. Deržavna heolohična služba Ukraїny. Pryčornomors'ke deržavne rehional'ne heolohične pidpryjemstvo (Pryčornomor DRHP).* – Odesa, 2007. – 120 s.

Резюме:

Е.М. Никипелова, О.В. Сторчак, А.В. Мокиенко. ПРОБЛЕМЫ РЕКРЕАЦИОННОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МОРСКОГО ПОБЕРЕЖЬЯ В ПРЕДЕЛАХ БУДАКСКОГО (ШАБОЛАТСКОГО) ЛИМАНА С УЧЕТОМ ОПАСНЫХ ГЕОЛОГИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ.

Объектами Государственного кадастра природных лечебных ресурсов (ПЛР), являются минеральные и термальные воды, лечебные грязи и озокерит, рапа лиманов, морская вода, морское побережье. Следует отметить, что морское побережье – один из самых сложных и в то же время меньше всего изученный рекреационный ресурс.

Существуют неблагоприятные условия, которые ведут к интенсивной подвижности береговых форм рельефа, в том числе и разрушения берегов. Гидрогенный размыв, абразионные и оползневые процессы, волновая переработка пляжей, вынуждают внимательно и осторожно размещать курортное хозяйство и его инфраструктуру.

Для Одесского побережья характерны определенные опасные экзогенные геологические процессы (ОЭГП), наиболее разрушительными из них являются абразия (размыв) берегов и оползни грунтов, количество которых за последние годы значительно выросли.

Территория Будакского лимана отводится ведущая роль в развитии курортно-рекреационного дела. Будакский (Шаболатский) лиман, как водный объект, относится к категории лечебных и уникальных естественных лимано-устьевых комплексов. Берег Будакского (Шаболатского) лимана относится к эрозийно-обвальному типу и нуждается в незначительных капитальных вложениях на осуществление мероприятий инженерной защиты от проявлений ОЭГП (обвалов, дождевой и ветровой эрозии).

Необходимо усовершенствовать систему мониторинга ОЭГП, особенно в пределах рекреационной зоны Одесского побережья для своевременного выявления естественного и техногенного влияния.

Ключевые слова: природные лечебные ресурсы, морское побережье, опасные экзогенные геологические процессы, Будакский (Шаболатский) лиман.

Summary:

O.M. Nikipelova, O.V. Storchak, A.V. Mokienko. PROBLEMS OF RECREATIONAL USE OF SEA COAST WITHIN BUDAKSKY (SHABOLATSKY) LIMANS TAKING INTO ACCOUNT DANGEROUS GEOLOGICAL PROCESSES.

The objects of the State cadastre of natural curative resources (NCR), are mineral and thermal waters, curative mud and ozokerite, brine limans, sea water, the sea coast. It should be noted that the sea coast - one of the most difficult and at the same time the least studied recreational resource.

There are adverse conditions that lead to intense mobility of coastal landforms, including the destruction of the coast. Hydrogenic erosion, abrasion and landslide processes, wave processing beaches, forcing carefully and gently place the resort economy and its infrastructure.

For the Odessa coast characterized by certain dangerous exogenous geological processes (DEGP), the most destructive of these are abrasion (erosion) banks and landslides, the number of which in recent years has increased significantly.

The territories of Budaksky liman plays a leading role in the development of resort and recreational affairs. Budaksky (Shabolatsky) liman as water object, belongs to the category of medical and unique natural liman and estuarine complexes. Coast Budaksky (Shabolatskogy) liman refers to the erosive type of precipitous and needs minor

capital investments to implement the activities of engineering protection against acts DEGP (landslides, rain and wind erosion).

A need to improve monitoring DEGP, especially within the recreational zone of Odessa coast for early detection of natural and technogenic influences.

Key words: natural curative resources, sea coast, dangerous exogenous geological processes Budaksky (Shabolatsky) limans.

Рецензент: проф. Рудько Г.І.

Надійшла 06.10.2014р.

УДК 991.9:502

Любомир ЦАРИК, Олена БАКАЛО, Надія ЦАРИК

ЩОДО ТЕНДЕНЦІЙ І ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

Розглянуто особливості розвитку мережі територій та об'єктів природно-заповідного фонду України з позиції виконання двох важливих національних програм: Загальнодержавної програми формування національної екомережі України на період 2000-2015 років; та концепції Загальнодержавної програми розвитку заповідної справи на період до 2020 року. Проаналізовано ступінь заповідності адміністративно-територіальних одиниць та вказано на низький рівень показника у ряді областей лісової та лісостепової зон. Відмічено важливість розвитку транскордонних заповідних територій як контактних елементів національної і Панєвропейської екомережі. На матеріалах обласних регіонів проаналізовано перспективи розвитку заповідної справи до 2020 року.

Ключові слова: тенденція, проблема, заповідна справа, заповідна мережа, екомережа, генеральна схема планування території України.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Мережа територій та об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) України сьогодні знаходиться у стадії реформування, на що націлюють дві важливі національні програми: Загальнодержавна програма формування національної екомережі України на період 2000-2015 років; та концепція Загальнодержавної програми розвитку заповідної справи на період до 2020 року. Про виконання першої звітуватимуть у наступному році розробленою схемою національної екомережі. Інша програма перебуває сьогодні на другому етапі реалізації, який передбачає завершення утворення цілісної мережі територій та об'єктів природно-заповідного фонду в рамках окремих природних регіонів і природних коридорів та удосконалення системи управління ними. Програми добре корельовані очікуваними результатами і можуть розглядатись як доповнювальні.

У програмі перспективного розвитку заповідної справи в Україні вказано на те, що "розвиток мережі ПЗФ передбачає забезпечити у поєднанні з оптимізацією структури інших територій, що особливо охороняються і мають екологічні, захисні функції (ліси I групи, зелені зони міст та селищ міського типу, водоохоронні зони, позахисні лісосмуги та інші), з метою формування з урахуванням ландшафтних умов, структури гідрологічних басейнів, динамічних та інших особливостей природних комплексів територіальної основи загальнодержавної системи охорони навколишнього природного середовища, у якій особливо цінні

у екологічному відношенні території ("екологічні вузли") з'єднуються між собою "екологічними коридорами", в тому числі транснаціональними. Це матиме особливе значення для збереження біологічного різноманіття, шляхів міграції тварин, стабілізації екологічної обстановки, запобігання розвитку несприятливих природних процесів".

У реальній практиці заповідання все виглядає менш оптимістично, оскільки головне завдання збереження біотичного і ландшафтного різноманіття і охоплення заповідними територіями і об'єктами 10% площі країни виконати за рік, що залишився, фактично неможливо. Що мішає реалізації високих темпів природоохоронної політики спробуємо проаналізувати на фактичних матеріалах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серія публікацій стосовно особливостей розвитку заповідної мережі в Україні на заключному етапі розбудови національної екомережі була опублікована у тематичних збірках міжнародної науково-практичної конференції "Природно-заповідний фонд України – минуле, сьогодні, майбутнє" (Гримайлів, 2010) та міжнародного екофоруму "Довкілля для України" (Київ, 2013), а також у матеріалах наукової конференції з проблем збереження екосистем Подільського Подністер'я (Заліщики, 2014), матеріалах національних доповідей про стан навколишнього середовища в Україні (2013).

Виклад основного матеріалу. Впродовж останніх п'яти років XXI ст. в Україні відбулись докорінні зміни просторової структури